Cercetarea gramaticală actuală. Aspecte controversate

Ștefan GĂITĂNARU

Universitatea din Pitești
Pitești University
Personal e-mail: stefan-gaitanaru@yahoo.com

Current Grammatical Research. Controversial Aspects

The Romanian language is a form of displaying the national consciousness and our responsibility as well as the next generations' responsibility is to reach our ancestors' standards that have preserved its unity and have made out of it a modern communication instrument, with scientific and aesthetic availabilities at the highest standards. The elements of the morphosyntactical structure represent an essential part for achieving some competences that the language speakers should have and also the renewal of the normative studies; that is to say, the new developing phase of the Romanian literary language is, without doubt, the most important event.

The present study emphasizes some aspects of the current grammatical research.

Keywords: continuity, controversial, innovation, pragmatic, predicate.

1. În cercetarea gramaticală se poate vorbi de realizarea/ închiderea unui ciclu: apariția *Gramaticii Academiei* în ediția din 2005, sub coordonarea acad. Valeria Guțu Romalo; reeditarea cu mai multe corecturi și adăugiri a acesteia în 2008 (= GALR, I, II, 2008); rescrierea cu un colectiv restrâns, coordonat de acad. Gabriela Pană Dindelegan a unei alte variante a gramaticii normative, cu suprimarea aproape totală a elementelor de pragmalingvistică (*Morfosintaxa limbii române*, Editura Universității din București, 2010 = MLR; *Gramatica de bază a limbii române*, București 2010 și 2016, la Editura Univers Enciclopedic Gold = GBLR); a apărut între timp și *Programa școlară pentru disciplinae limba și literatura română, Clasele V -VIII,* aprobată prin OM nr. 3393/ 28.02. 2017 = PSLLR (studiul de bază al gramaticii se face în gimnaziu); a apărut, de asemenea, sub coordonarea acad. Gabriela Pană Dindelegan *Gramatica limbii române pentru gimnaziu,* la Editura Univers Enciclopedic Gold, în 2018 (= GLRG).

O variantă ideală a acestor cercetări ar presupune ca ele să fie coerente și să propună norme clare care să poată fi învățate, selectate, în funcție de particularitățile de vârstă, în școală. Acest lucru se întâmplă, de exemplu, cu DOOM[2], (lucrare lexicografică normativă a Academiei Române), care impune norme, unele dintre ele, destul de multe, noi, ce se instituie ca obligatorii pentru toate nivelurile de învățare.

Acest lucru nu se întâmplă cu studiile de gramatică (GALR, MLR, GBLR), ce se pun deseori în contradicție cu GLRG și cu programa școlară, ceea ce induce o discriminare a elevilor, obligați să învețe o gramatică diferită de cea academică, o gramatică pe care normele impuse la nivel academic o consideră greșită.

2. Necorelarea gramaticii școlare cu cea academică are cauze bilaterale: gramatica școlară, după programa alcătuită în conformitate cu vechea gramatică academică (GLR, I, II, 1966), a rămas, cu multe probleme, în

urmă față de evoluția cercetării gramaticale, punându-se, de fiecare dată sub scutul normei academice, neschimbate de circa 40 de ani. Nu se înțelege de ce, de această dată nu se întâmplă același lucru, anume ca norma academică să fie lege. În alte situații, s-a putut. De exemplu, schimbarea parțială a normelor ortografice, în anul 1995. Deși, așa cum au demonstrat lingviștii, sunt greșite, modificările au fost adoptate necondiționat la nivel școlar (se știe, totuși că Școala lingvistică de la Iași, la nivel universitar și editorial, nu s-a supus noilor norme ortografice, invocânt tocmai caracterul lor, în parte eronat).

De cealaltă latură, există greșeli și inconsecvențe chiar în gramatica academică, secondate, uneori, de ezitări în formularea normei.

2.1. Astfel, atunci sunt prezentate funcțiile cazurilor, la cazul vocativ, în GALR se specifică: „Independența cazului vocativ se manifestă prin absența funcțiilor sintactice. Inserarea în structura enunțului, ca element incident, separă vocativul de cazurile incluse în organizarea enunțului" (GALR, I, 2008, p. 71); „Vocativul este un caz non-sintactic, adică neîncadrat în organizarea sintactică a propoziției și neîndeplinind o anumită funcție sintactică" (GBLR, 2016, p. 57); Vocativul este un caz nonsintactic, neîncadrat în organizarea sintactică a propoziției" (MLR, 2010, p.127).

În GBLR, apoziția este descrisă ca „o relație de echivalență discursivă și referențială, dintre doi constituenți, dintre care unul este baza, iar celălalt, apoziția" (GBLR, 2016, p. 596). Iar la realizările morfologice se exemplifică următorul enunț, care conține o apoziție acordată, în vocativ: *Ioane, **prietene**, de ce nu răspunzi la telefon?* (Ibidem, p. 598).

În studiul *Poate fi vocativul parte de propoziție?* (Avram, 1980: 141-167; cf. și 2005: 129-132), Mioara Avram, cercetătoare de excepție la Academia Română, bazându-se pe evidența faptelor de limbă, în încercarea de a considera statutul de caz al vocativului (nu poate exista caz fără funcții, fără „căderi"), identifică funcțiile sintactice care-l caracterizează (lipsa funcțiilor sintactice, trebuie repetat, anulează statutul de caz).

Acestea sunt: apoziție explicativă (*Ioane, **frățioare**, de ce nu răspunzi la scrisori?*); apoziție denominativă sau atribut categorial (*Ce mai faci, frate **Ioane**?*); apoziție calificativă (*Ioane, **șmechere**, unde-ai fost aseară?*); atribut adjectival (*Ce mai citești, **iubite** prietene?*). Faptul că acestea sunt funcții în interiorul grupului incident nu înseamnă că nu sunt funcții. Oricum, în enunțul *Ce mai citești, Ioane, **iubite prietene**?, prietene* este apoziție, iar *iubite* este atribut adjectival, cu atât mai mult cu cât GBLR afirmă: "El poate constitui centrul unui grup nominal complet" (GBLR, 2016, p. 57).

> Mioara Avram, în finalul studiului său afirma: „Într-adevăr, de cele mai multe ori, vocativul nu are rol de parte de propoziție și nu este integrat într-o propoziție. Această constatare nu justifică însă nicidecum greşeala, foarte răspândită din păcate, de a considera că vocativul este lipsit de rol sintactic"[1]..

Așadar în GALR, I, 2005/2008, vocativul nu are funcție sintactică, iar în GLRG se specifică: „Vocativul nu are, de obicei, funcție sintactică, pentru că nu stabilește relații sintactice cu alte componente ale enunțului. **În mod excepțional** (sublinierea n. Șt.G.), vocativul poate avea funcția de apoziție: *Băiete, **frumosule**, unde ți-e gândul?*" (GLRG, 2019, p. 97).

2.2. În privința clasificării flexionare a verbului în conjugări, GALR ezită în a stabili, ca normă, numărul acestora: „Raportând cele 10 (sau 11 clase) la clasele tradiționale..." (GALR,I, 2008, p. 553).

Încă din anul 1937, studiile tradiționaliste au considerat că, în conjugări, „repartiția verbelor se face după terminația lor de la infinitiv prezent, adică la forma lui cea mai generală" (Iordan, 1937, p. 168).

La criteriul vocalei caracteristice s-a ajuns ulterior (Irimia, 1976, 1997, 2008), considerându-se că cele cinci desinențe ale infinitivului impun gruparea verbelor în cinci conjugări: „În acest sens, întrucât sufixele *-i* și *-î* (...) reprezintă două foneme distincte..., la primul nivel, descriptiv, referențial, al sistemului flexiunii verbului românesc, verbele se grupează, de fapt, în cinci clase lexico-morfologice" (Irimia, 2008, p. 202).

A nu ține cont de desinențele verbului din limba română actuală și a considera că avem numai patru conjugări, înseamnă a ne complace într-un arhaism teoretic. Pentru că distincția de la nivelul alofonelor (vibranta forte/ vibranta slabă) a avut în secolul al XVI-lea o distribuție dialectală. Astfel: „În general, formele cu *-i* caracterizează variantele nordice ale limbii literare, pe când cele în *-î* pe cele sudice" (Frâncu, 2009, p. 83). În funcție de texte vechi, pot fi consemnate multe dublete: *amări - amărî, ocări - ocărî, omori - omorî, pâri - pârî, uri - urî.* Impunerea formelor sudice s-a produs în secolul următor, mai ales după ce unele verbe din slavonă au adoptat formele sudice, în *-î:* a *coborî, a doborî, a pogorî*...(Ibidem).

A ține cont, cu nostalgie diacronică, de o variație liberă, când fenomenul nu se mai întâmplă de secole, este o bizarerie științifică.

În MLR însă se pare că lucrurile revin la normal, întrucât, probabil tot sub presiunea criteriului didactic, se recurge la gruparea verbelor după infinitiv. Se admite că numărul desinențelor de la infinitiv este cinci, dar numărul claselor flexionare este rămâne, inexplicabil, patru.

Nu același lucru se întâmplă cu GBLR, care, descriind clasele de flexiune ale verbului (conjugările), respectă numărătoarea: "O primă clasificare a verbelor în conjugări se face pe baza sufixului de infinitiv (….). Prin urmare, în interiorul claselor cu același sufix de

infinitiv se disting și alte sufixe importante în flexiune. În funcție de acestea, cele cinci clase, se împart în subclase" (G_3, 2016, p. 270-271).

Tabelul conjugărilor este, așadar, următorul (Găitănaru, 2018, p. 172):

Conju-gare	Sufix		Temă	Nr.	Exemple
	Inf.	Ind./ Conj			
I	-a	ø	cons.	1	*a cânta, a pleca, a repeta*
			voc.	2	*a încheia, a tăia, a deochea*
				3	*a apropia, a întârzia, a speria*
				4	*a continua, a ploua, a oua*
I s (s=sufix)		-ez	cons.	5	*a desena, a lucra, a picta*
			voc.	6	*a copia, a fotografia, a studia*
II	-ea	ø	cons.	7	*a cădea, a părea, a vedea*
III	-e	ø	cons.	8	*a crește, a cunoaște, a face (crescut)*
				9	*a duce, a merge, a spune (dus)*
				10	*a coace, a fierbe, a rupe (copt)*
			voc.	11	*a scrie, a rescrie, a prescrie*
IV	-i	ø	cons.	12	*a auzi, a simți, a veni*
			voc.	13	*a atribui, a constitui, a sui*
IVs		-esc	cons.	14	*a citi, a gândi, a vorbi*
			voc.	15	*a alcătui, a croi, a locui*
V	-î	ø	cons.	16	*a coborî, a doborî, a vârî*
Vs		-ăsc	cons.	17	*a hotărî, a ocărî, a pârî*

În GLRG, 2019, p. 29, plecându-se de la situația din latină (în latină verbul avea patru conjugări), se constată că sunt patru conjugări, cu mai multe subclase: „Româna a moștenit din latină patru clase de conjugare". Ca argument suprem se iau desinențele de la infinitiv: „Cele patru mari clase de conjugare au terminații diferite la infinitiv: *-a* (*a juca*), *-ea* (*a vedea*), *-e* (*a merge*), ***-i*** sau ***-î*** **(*a fugi, a pârî*)**" (Ibidem). Quod erat demonstrandum.

2.3. Problema articolului se derulează după un scenariu similar.

GALR,I (2005/ 2008) îl desființează ca clasă, invocând unele argumente discutabile, elaborate de unii gramaticieni (printre care și V. Guțu Romalo, coordonatoarea lucrării) de mai multă vreme. În virtutea acestora s-au luat două decizii eronate: că este un morfem (o desinență) și că prin ea se exprimă categoria determinării. Deosebirea dintre temă și desinență este simplă: *acest**ui**, acest**ei**, acest**or*** (tema = *acest*, desinențele: *-ui, -ei, -or*). La articolul nehotărât: *un**ui**, un**ei**, un**or*** (tema= *un*, desinențe: *-ui, -ei, -or*); la articolul hotărât: *l**ui**, e**i**, l**or*** (tema = *l*, desinențe *-ui, -(e)i, -or*; la feminin, din lat. **ella, l* intervocalic a dispărut: *stella - stea, maxilla - măsea* etc).

Articolul care este compus, așadar, din temă și desinență (morfem), nu poate fi un simplu morfem.

Celelalte articole (demonstrativ/ adjectival: *cel, cea, cei, cele* și posesiv sau genitival: *al, a, ai, ale*) sunt considerate, în GALR și GBLR, pronume semiindependente.

În al doilea rând, articolul (hotărât și nehotărât) nu poate fi o marcă a determinării, deoarece el exprimă și generalizarea (***Un** copil trebuie să-și asculte părinții = Copil**ul** trebuie să-și asculte părinții = Toți copiii trebuie să-și asculte părinții*) și cuantificatorul existențial (***Niște** copii se întâlnesc la bibliotecă*) și, într-adevăr, și singularizarea/ individualizarea/ determinarea (*Am întâlnit copil**ul** la bibliotecă*).

Partea cea mai interesantă este că, astfel, limba română, limbă romanică, s-ar deosebi de toate limbile romanice. Acestea au articol, cum, de altfel, are și limba română. Numai că, teoretic, pe baza unor argumente discutabile și inconsecvente, cum se va vedea, este exclus din rândul părților de vorbire.

GBLR (2010/2016) reinstituie capitolul destinat articolului din motive sintactice: „Tratarea articolului într-un capitol separat (deși conform argumentelor de mai sus, articolele nu constituie o clasă lexico-gramaticală de sine stătătoare) se justifică prin faptul că articolul are independență sintactică, îndeplinind funcția sintactică de determinant (=Det.) al grupului nominal (…). Din această perspectivă, gramatica de față inovează față de *GLR* și *GALR* prin recunoașterea caracterului autonom sintactic și prin conferirea unei funcții sintactice aparte acestuia"[2].

Se poate întâmpla însă ca elementele unor părți de vorbire să nu îndeplinească o funcție sintactică

(instrumentele gramaticale: prepoziții, conjuncții sau chiar articolele), dar e cel puțin ciudat ca o funcție sintactică (parte de propoziție) să fie îndeplinită de cuvinte care nu sunt părți de vorbire).

Retorica se termină însă cu GLRG (2019), care propune pentru gimnaziu toate cele patru tipuri de articole din gramatica tradițională. Pentru că în școală, copiii merg pe drumul către adevăr. Dar care este adevărul? Funcția disimulativă din procesul didactic nu înseamnă renunțarea totală la acesta. Mai târziu vor vedea că ce au învățat cu un oarecare efort în gimnaziu, constituie o ciudată inutilitate și că, pentru a deprinde norma teoretică trebuie să depună alt efort.

2.4. Problema predicatului este o problemă fundamentală a sintaxei. Gramatica normativă veche (GLR, 1966) încadra la predicatul verbal și pe cel exprimat prin interjecție sau adverb.

Odată cu apariția noii gramatici normative (GALR), lucrurile păreau că intră în normal, întrucât, în cadrul predicatului simplu erau instituite predicatul interjecțional (exprimat analogic prin interjecție - cf. și Cumpenașu, 2017, p. 132) și predicatul adverbial (GALR, I, 2008, p. 251, 252). Este adevărat că titlul subcapitolului despre predicatul adverbial apare într-o structură interogativă ("Există un predicat adverbial?" - p. 252). Sub acest titlu sunt reluate, sintetic, controversele derulate de-a lungul timpului despre valoarea predicativă a acestor adverbe. Dar nici de această dată, într-o gramatică normativă, nu se ia o decizie. Aceasta probabil pentru că „Statutul construcțiilor modalizatoare, deși omogen din punct de vedere funcțional și semantic, este extrem de eterogen din punct de vedere sintactic" (GALR, II, 2008, p. 253).

Important este că s-a scos realizarea adverbială din clasa de substituție a predicatului verbal, ceea ce era în consens cu cercetările recente, care s-au delimitat ferm de *Gram. Acad* (1966): "Menționăm în treacăt că încadrarea (de către *Gram.Acad.* și nu numai...) a predicatului adverbial la predicatul verbal nu este logică pentru că și *Gram.Acad.* acceptă că adverbul (...) este altă parte de vorbire decât verbul (...), ceea ce înseamnă că este un nonsens să spunem că predicatul *verbal* se exprimă prin *adverb*" (Dimitriu, 2002, p. 1318).

GLRG (2019), propune însă gimnaziștilor o soluție care-i întoarce cu o jumătate de secol în trecut. Astfel, la *Alte realizări ale predicatului* ***verbal*** sunt trecute interjecțiile predicative (Ibidem, p. 252) și adverbele (Ibidem, p. 253). Dintre acestea din urmă sunt consemnate numai adverbele de negație și afirmație, fără să se precizeze ce se întâmplă cu adverbele predicative. Sunt amintite la regența propoziției subordonate subiective ca adverbe propoziționale (Ibidem, p. 272), iar la clase de adverbe sunt enumerate cele fără conector, cu funcție de circumstanțial de modalitate. Ceea ce înseamnă că indecizia din GALR s-a cronicizat.

3. Concluzii. Astfel de analize, din păcate, pot continua. Dar trebuie precizat că programa pentru gimnaziu nu poate propune abordări pe care gramatica normativă le consideră depășite (greșite). Nu există o instituție a gramaticii școlare diferită de (în contradicție cu) gramatica națională. Orice diferență de o astfel de natură este o discriminare pentru că procesul de învățământ înseamnă drumul către adevăr. Iar un profesor, oricât ar respecta particularitățile de vârstă, nu poate preda ceva unor elevi care mai târziu vor afla că lucrurile stau cu totul altfel. Poți să-i înveți pe elevi cele patru tipuri de articol când știi că gramatica națională a desființat articolul ca parte de vorbire? Dacă un elev mai pasionat (există mulți) observă această diferență și solicită profesorului o evaluare (care e descrierea corectă și care nu), problema este a bazei de credibilitate în asumarea oricărei poziții.

Note:

1. Avram, 2005: 129
2. GBLR, 2016: 88

Bibliography:

Avram, M., *Poate fi vocativul parte de propoziție*? / *Can Vocative be Part of the Sentence?*, în *LL*,, nr. 2, 1980.

Avram, M., *Studii de sintaxă a limbii române / Romanian Syntax Studies*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Cumpenașu, G., *Interjecția în limba română. Structura semantică și gramaticală / Interjection in Romanian. Semantic and Grammatical Structure*, Craiova, Editura Universitaria, 2017.

Frâncu, C., *Gramatica române vechi (1521 - 1780) / Grammar of Old Romanian (1521 - 1780),* Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.

Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române, II, Sintaxa / Grammar Treatise of Romanian, II, Syntax*, Iași, Institutul European, 2002.

DOOM^2, *Dicționarul ortografic, ortoeptic și morfologic al limbii române / Ortographic, Orthoepic, and Morphological Dictionary of Romanian,* București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2005

GALR, I, II (V. Guțu Romalo, Coordonator), *Gramatica limbii române, I, Cuvântul, II, Enunțul / Romanian Grammar, I, The Word, II, The Utterance,* București, Editura Acadenmiei Române, 2008.

MLR, G. Pană Dindelegan (Coordonator), *Morfosintaxa limbii române / Romanian Morpho-Syntax*, București, Editura Universității București, 2010.

GBLR, G, Pană Dindelegan (Coordonator), *Gramatica de bază a limbii române / Basic Romanian Grammar*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016.

GLRG, (G. Pană Dindelegan, coordonator), *Gramatica limbii române pentru gimnaziu / Romanian Grammar for Secondary School*, București, Editura Univers

Enciclopedic Gold, 2019.
Găitănaru, Șt., *Gramatica critică a limbii române / Critical Romanian Grammar*, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2018.
GLR, I, II, Al. Graur, M. Avram, L. Vasiliu (Coordonatori) *Gramatica limbii române / Romanian Grammar*, București, Editura Academiei Române, 1966.
Irimia, D., *Morfo-sintaxa verbului românesc / Morpho-Syntax of the Romanian Verb*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1997.
Irimia, D., *Gramatica limbii române / Romanian Grammar*, Iași, Editura Polirom, 2008.
Programa școlară pentru disciplina limba și literatura română, *Clasele a V-a și a VIII-a*, OM nr. 3393 / 28.02.2017, București, 2017.